

УДК: 911.3:[338.484:502.1](477.86)

**ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ТЕРИТОРІЇ НА ПРОЦЕСИ
РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ – АДМІНІСТАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ УКРАЇНИ)**

Павлюк С. М.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Україна, Чернівці

Розвиток рекреаційно-туристичного природокористування залежить від багатьох чинників, серед яких особлива увага звертається на природні ресурси, та умови, і процеси, які в них проходять. Одним з таких чинників є екологічний стан території, який може як і сприяти, так і стримувати й обмежувати розвиток рекреаційно-туристичного природокористування. У зв'язку з цим в статті досліджено екологічний стан Івано-Франківської області та розглянуто основні показники стану навколишнього середовища. На основі проведеного аналізу виділено екологічні компоненти навколишнього середовища, які не знайшли ще вирішення. Сформульовано перспективи вирішення даного питання, оскільки сучасна Івано-Франківська область – насамперед рекреаційно-туристична.

Ключові слова: екологічна ситуація, рекреація, туризм, рекреаційно-туристичні ресурси, природні ресурси, забруднення природного середовища, область.

Павлюк С. Н. Влияние экологического состояния территории на процессы рекреационно-туристического природопользования (на примере Ивано-Франковской области – административно-территориальной единицы Украины) / Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича, Украина, Черновцы

Развитие рекреационно- туристического природопользования зависит от многих факторов, среди которых особое внимание обращается на природные ресурсы и условия, и процессы, которые с ними связанные. Одним из таких факторов является экологическое состояние территории, который может как способствовать, так и сдерживать и ограничивать развитие рекреационно- туристического природопользования. В связи с этим в статье исследовано экологическое состояние Ивано-Франковской области и рассмотрены основные показатели состояния окружающей среды.

На основе проведенного анализа выделены экологические компоненты окружающей среды, которые не нашли еще решения. Сформулированы перспективы решения данного вопроса, поскольку Ивано -Франковская область – прежде всего рекреационно-туристическая.

Ключевые слова: экологическая ситуация, рекреация, туризм, рекреационно-туристические ресурсы, природные ресурсы, загрязнение природной среды, область.

S. Pavliuk The impact of environmental state of territory on the process of the recreational and tourist natural resources use (on the Basis of Ivano-Frankivsk Region, as a Territorial-Administrative Unit of Ukraine) / Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Ukraine, Chernivtsi.

The development of recreational and tourist natural resources use depends on many factors, in particular, natural resources and conditions as well as processes which are related to them. One of these factors is the environmental condition of the territory, which can stimulate as well as inhibit and limit the development of recreational and tourist natural resources use. In this regard, the article explores the environmental condition of the Ivano-Frankivsk region and considers its basic indicators. On the basis of analysis the ecological components of the environment, which have not yet found solution, are indicated. The prospects of solving this issue are formulated, as far as modern Ivano-Frankivsk region primarily has considerable tourism and recreation potential.

Key words: environmental condition, recreation, tourism, recreation and tourism resources, natural resources, environmental pollution, region.

Вступ. Розвиток рекреаційно-туристичного природокористування залежить від багатьох чинників, серед яких особлива увага звертається на природні ресурси та умови, та процеси, які з ними пов'язані. Одним з таких аспектів є екологічний стан території, який може як і сприяти, так і стримувати й обмежувати розвиток рекреаційно-туристичного природокористування. Екологічний стан Івано-Франківської області, який зумовлений трьома головними складовими: забруднення від трансграничних перенесень з Центральної та Східної Європи, регіональним забрудненням від місцевих великих підприємств та локальним забрудненням, формувався та змінювався роками. Часто нівелювалися об'єктивні закони розвитку та відтворення природи. Однак серед інших територій України тут збереглися можливості розвитку та функціонування рекреаційно-туристичного природокористування.

Екологічний стан територій, адміністративних одиниць, ступінь впливу на рекреаційно-туристичне природокористування у своїх працях досліджують К. Й. Кілінська, М. М. Лаврук, В. С. Кравців, Н. В. Фоменко, А. В. Мельник, І. І. Закутинська, В. Триснюк, А. Є. Сочавська та інші. Дане питання актуальне, оскільки потребує постійного безперервного дослідження, особливо в час стрімкого розвитку рекреації та туризму.

Метою нашого дослідження є вивчення ступеню впливу екологічного стану на рекреаційно-туристичне природокористування Івано-Франківської області.

Основними завданнями дослідження є:

- Охарактеризувати та виділити райони, в яких локалізовані небезпечні об'єкти незалежно від галузі господарства.
- З'ясувати, як саме впливає екологічний стан на рекреаційно-туристичне природокористування.
- Запропонувати шляхи вирішення даного питання.

Виклад основного матеріалу статті. Екологічний стан території – це результат процесів і змін явищ, які відбуваються в природних територіальних або ландшафтних комплексах під впливом природних закономірностей та господарської діяльності людини [1, с. 25].

Івано-Франківська область достатньо забезпечена основними рекреаційно-туристичними ресурсами. Це і сприятливі кліматичні та геоморфологічні умови, наявність джерел мінеральних вод, пелоїдів, естетичність ландшафту, та різноманітність ландшафту [2, с. 39-40]. За даними Департаменту екології та природних ресурсів одночасно на території Івано-Франківської області, яка займає 2,4% від площі України, станом на 01.01.2015 року розміщено 1407 промислових об'єктів, які є найбільш екологічно небезпечними. Порівнюючи з 2013 роком (1266) на 150 одиниць більше – це підприємства хімічної, енергетичної, нафтогазовидобувної та інших галузей. Понад 4% території зайнято нафтогазовими трубопроводами, пробурено понад 2000 свердловин для видобування нафти, газу, 134 очисні споруди, 27 великих полігонів складання твердих побутових відходів. Ці об'єкти спричиняють техногенне навантаження на природне середовище. Особливо наноситься шкода атмосферному повітрю та поверхневим водам [3, с.10-12].

На сьогодні надзвичайно і дуже забрудненні геокомплекси локалізовано поширені в місцях масштабних гірничих розробок і викидів шкідливих речовин де й утворилися техногенні геохімічні аномалії [4, с.128]. Внаслідок господарської діяльності на цих територіях активізуються екзогенні геодинамічні процеси (зсуви, суфозія, провали, карст, ерозія ґрунтів, руйнування берегів рік), відбувається забруднення ґрунтів важкими металами, нафтопродуктами, підвищується мінералізація та забруднення природних вод, змінюється стан атмосферного повітря, деградує рослинний покрив та відбувається збіднення тваринного світу, знижується рівень життя та зростає захворюваність.

Найбільш складна екологічна ситуація території м. Бурштин (Бурштинська ТЕС) та Калуського (ДП «Калійний завод» ПАТ «Оріана»), Надвірнянського (ПАТ «Нафтохімік Прикарпаття»), Тисменицького (хутрофірма «Тисмениця») районів. Із загальної кількості викидів із стаціонарних джерел забруднення основну частку займає Бурштинська ТЕС – 80%, яка завдає значної шкоди довкіллю. [5, с.397-399].

Наявність стаціонарних джерел забруднення й обсяги викидів забруднюючих речовин за останні роки зменшилась, але в окремих районах цей показник навпаки збільшується. Згідно статистичних даних це Галицький, Рожнятівський, Снятинський, Тлумацький, Калуський райони.

Загальна кількість викидів в атмосферне повітря по області в 2014 році становила 277,2 тис.т (таблиця 1) [6, с. 71-74].

Таблиця 1

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Рік	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, усього тис. т	Залежно від джерела забруднення, тис.т		
		Стаціонарні	Пересувні	Транспортні засоби
2011	275,9	221,8	0,5	53,6
2012	249,2	196,7	0,6	51,9
2013	251,5	202,9	0,6	48
2014	277,2	228,8	2,2	46,2

Погіршення якісного стану водних ресурсів має безповоротний характер. Водозабір і скиди забруднених стічних вод у поверхневі водні об'єкти впродовж десятків років є невирішеним питанням відкритого змісту. Річки слугують основним джерелом водопостачання населених пунктів, а це призводить до використання значної кількості води та скиду у природні водойми відпрацьованих забруднених вод. Це призводить до зростання бактеріального забруднення прибережних вод, погіршення їх якості та зміни річкових екосистем. Даний факт викликає особливу тривогу, оскільки має пряме відношення до розвитку рекреації. На жаль статистичним обліком не охоплено більшість новозбудованих рекреаційних об'єктів області, особливо, які знаходяться у власному господарстві.

Несприятлива ситуація спостерігається на ділянці р. Дністер КП "Галичводоканал", р. Прут – після скиду недостатньо очищених вод з очисних споруд Коломийської ВК 41, р. Саджава внаслідок скидання зворотних вод із забруднюючими речовинами ТзОВ "Уніплит" [8, с. 122-123].

Відзначимо, що малі річки є першим збирачем води для річок вищого рангу. На відміну від великої річки, вода, яка прийшла до річки не встигає самоочиститись. Саме малі річки першими забруднюються, засмічуються. За останні роки, внаслідок масової вирубки лісу та розорювання заплав малі річки позбавлені природного захисту. Яскравим прикладом є будівництво гідроелектростанцій на гірських річках, які за своєю протяжністю саме й відносяться до середніх та малих. Після будівництва на р. Білий Черемош гідроелектростанції, р. Чорний Черемош стала основним полігоном для водного туризму. Її пороги, згідно з Переліком класифікованих туристських

маршрутів України, затвердженим Федерацією спортивного туризму України мають II і III категорії складності. Та існує загроза відновлення вже початого будівництва гідроелектростанції і на Чорному Черемоші, на сьогодні роботи поки що припинені. Важливим є те, що сплав по р. Чорний Черемош, можливий протягом усього теплого періоду року з квітня по жовтень.

Ще однією важливою проблемою, пов'язаною із забрудненням поверхневих вод, є місця самовільного складування побутових відходів. Більшість з них розташована на схилах річкових долин та в безпосередній близькості до русла річки [7, с. 233-234].

На території Івано-Франківської області з кожним роком зростає забруднення площ важкими металами. Найвищий вміст свинцю спостерігається в ґрунтах Калуського, Тисменицького, Надвірнянського районів, де вміст елементу коливається 15,7 до 30,0 мг/км² [8, с.55]. Земельні ресурси області належать до екологічно вразливих, що зумовлене високим ступенем господарської освоєності території, використанням важкої сільськогосподарської техніки, поселенським навантаженням, наявністю понад 1000 об'єктів промисловості, 16 з яких – екологічно небезпечні.

Відзначимо особливу специфіку гірсько-лісових геокомплексів Івано-Франківської області. Повітря окрім кисню насичене фітонцидами, які виділяють хвойні ліси. Вміст негативно заряджених іонів, які через благодатний вплив на здоров'я ще називають «вітамінами здоров'я», в гірському повітрі в сотні разів вищий, ніж в міському середовищі. Завдяки цьому гірське повітря набуває особливих цілющих властивостей. Лісові ресурси зберігаючи властивості продуцентів деревної сировини і супутніх продуктів, виступають джерелом різноманітних форм рекреаційно-туристичного природокористування. Проте спостерігається відступання лісової місцевості, яке проявляється у різкому підвищенні наявного усихання смерекового деревостану, як реакція на вплив флуктуаційного чинника (зменшення кількості атмосферних опадів).

Завдяки пересічному характеру рельєфу, гірські райони мають високу здатність до самоочищення. Але наразі ще однією не вирішеною проблемою є стихійні смітники, та сміттєзборища твердих побутових відходів на околицях населених пунктів, вздовж доріг, малих річок, які завдають шкоди рекреаційно-туристичному стану території [9, с.177-183].

Крім того, в області значне поширення мають зсувні процеси. Природний карст поширений у Тлумацькому, Городенківському, Снятинському районах [10, с. 325-327].

Висновки. Аналіз динаміки основних показників якості компонентів навколишнього середовища засвідчує, що деякі не знайшли вирішення:

1. постійне зростання забруднення повітря спричиненого викидами мобільних джерел (в тому числі транспортними засобами);

2. у зв'язку із забрудненням відбувається скорочення запасів чистої питної води (особливо в містах);
3. забруднення ґрунтів важкими металами;
4. низький рівень лісистості ставить під загрозу стабільність локальних геосистем та спричиняє біодноманіття.

Перспективи вирішення пов'язані на нашу думку із реалізацією наступних заходів:

- ліквідація наслідків природно-техногенних аварій, катастроф та інших природно-техногенних порушень довкілля, які вже відбулися;
- нарощування захисних дамб;
- стабілізація і попередження катастрофічних проявів шкідливих фізико-географічних процесів;
- розвиток заповідної справи і збереження біорізноманіття;
- реорганізація структури природокористування в області повинна спрямовуватись на розвиток рекреаційно-туристичного комплексу натомість промисловому, лісовому;
- підвищення екокультури населення та проведення просвітницьких заходів з метою залучення активної частини суспільства до природоохоронної діяльності;
- створення міжнародних програм щодо оздоровлення території Івано-Франківської області.

Вирішення питання покращення екологічного стану, насамперед повинно розпочинатись з тих територій, у яких ситуація напруженіша, та які мають більше рекреаційно-туристичне значення для області в цілому.

Література:

1. Триснюк В. Основні екологічні проблеми та шляхи їх подолання в Західному регіоні України / В. Триснюк // Наукові записки Тернопільського університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. – № 1 (випуск 27). – Тернопіль: СМП "Тайп". – 2010. – С. 23–26.
2. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Івано-Франківської області на період до 2015 року. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 201 с. [Електронний ресурс] – режим доступу: URL: <https://books.google.com.ua>
3. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2014 рік / Івано-Франківська обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів. – [Електронний ресурс] – режим доступу: URL: <http://www.if.gov.ua>
4. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження): Монографія / М. М. Лаврук. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 288с.
5. Сочавська А. Є. Екологічні проблеми регіону та роль державного управління у їх вирішенні (на прикладі Івано-Франківської області) / А. Є. Сочавська // Ефективність державного управління [текст]: зб. наук. праць

Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії при Президентові України. – Вип. 27.– Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – С. 396-406.

6. Івано-Франківщина 2014 рік. Статистичний довідник [Текст] / за редакцією О. В. Бліннікової – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2015. – 80 с.

7. Павлюк С. М. Регіональні особливості рекреаційно-туристичного використання водних ресурсів Івано-Франківської області/ С.М. Павлюк // "Проблеми гідрології, гідрохімії, гідроекології": Мат. 6-ої Всеукр. наук.конф. з міжнар. участю (Дніпропетровськ, 20-22 травня 2014 р.). – Дніпропетровськ: ТОВ "Акцент ПП", 2014. – С. 232-235.

8. Закутинська І. Стан екологічної безпеки приміських зон Івано-Франківська / І. Закутинська // Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – Вип. 3. – Івано-Франківськ

9. Кілінська К. Й. Еколого-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону України. / К. Й. Кілінська – Чернівці: Рута, 2007. – 492 с.

10. Кравців В. С. Стратегія раціонального використання природно-ресурсного потенціалу в регіоні: екологічні пріоритети / В. С. Кравців // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2006. – Вип.4 (36). – С.325-330.

References:

1. Trysniuk V. Osnovni ekolohichni problemy ta shliakhy yikh podolannia v Zakhidnomu rehioni Ukrainy / V. Trysniuk // Naukovi zapysky Ternopilskoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: heohrafiia. – № 1 (vypusk 27). – Ternopil: SMP "Taip". – 2010. – S. 23–26.

2. Skhema-prohnoz rozvytku i rozmishchennia produktyvnykh syl Ivano-Frankivskoi oblasti na period do 2015 roku. – K.: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2005. – 201 s. [Elektronnyi resurs] – rezhym dostupu: URL: <https://books.google.com.ua>

3. Ekolohichni pasport Ivano-Frankivskoi oblasti za 2014 rik / Ivano-Frankivska oblasna derzhavna administratsiia. Departament ekolohii ta pryrodnykh resursiv. – [Elektronnyi resurs] – rezhym dostupu: URL: <http://www.if.gov.ua>

Lavruk M. M. Hutsuly Ukrainykh Karpat (etnohrafichne doslidzhennia): Monohrafiia / M. M. Lavruk. – Lviv: Vyd. tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2005. – 288s.

4. Sochavska A. Ie. Ekolohichni problemy regionu ta rol derzhavnoho upravlinnia u yikh vyrishenni (na prykladi Ivano-Frankivskoi oblasti) / A.Ie. Sochavska // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia [tekst]: zb.nauk. prats Lvivskoho rehionalnoho instytutu derzhavnoho upravlinnia Natsionalnoi akademii pry Prezydentovi Ukrainy. – Vyp. 27.– Lviv : LRIDU NADU, 2011. – S. 396-406.

5. *Ivano-Frankivshchyna 2014 rik. Statystychnyi dovidnyk [Tekst] / za redaktsiieiu O. V. Blinnikovoï – Ivano-Frankivsk: Holovne upravlinnia statystyky v Ivano-Frankivskii oblasti, 2015. – 80 s.*
6. *Pavliuk S. M. Rehionalni osoblyvosti rekreatsiino-turystychnoho vykorystannia vodnykh resursiv Ivano-Frankivskoi oblasti/ S. M. Pavliuk // "Problemy hidrolohii, hidrokhimii, hidroekolohii": Mat. 6-oi Vseukr. nauk.konf. z mizhnar. uchastiu (Dnipropetrovsk, 20-22 travnia 2014 r.). – Dnipropetrovsk: TOV "Aktsent PP", 2014. – S. 232-235.*
7. *Zakutynska I. Stan ekolohichnoi bezpeky prymiskykh zon Ivano-Frankivska / I. Zakutynska // Visnyk Naukovoho informatsiino-analitychnoho tsentru NATO Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka. – Vyp. 3. – Ivano-Frankivsk*
8. *Kilinska K. Ekoloho-prohnozna otsinka pryrodno-hospodarskoi riznomanitnosti Karpato-Podilskoho rehionu Ukrainy. / K. Kilinska – Chernivtsi: Ruta, 2007. – 492 s.*
9. *Kravtsiv V. S. Stratehiia ratsionalnoho vykorystannia pryrodno-resursnoho potentsialu v rehioni: ekolohichni priorytety / V. S. Kravtsiv // Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho gospodarstva ta pryrodokorystuvannia. – 2006. – Vyp.4 (36). – S.325-330.*